

ÇAĞDAŞ İSVEÇ SİNEMASINDAN ÜÇ FİLM ÜZERİNE DEĞİNİLER *KARE - DEĞİŞİM - EJDERHA DÖVMELİ KIZ*

A. Kadir Güneytepe

Kare: “Modern Sanat Kültürünün Boşluğu Üzerine”

Modern sanat alanını harekete geçiren aldatmaca, para hırsı, ego ve tüm bu ve benzer saçmalıklar arasında dolaşan *Kare* (The Square, **Ruben Östlund**, 2017) - bazen bu eleştiriler çok basitçe izleyicinin gözüne sokulacak kadar öğretici bir sese dönüşse de- yalın anlatımına gizlenmiş güçlü bir eleştiri sunmakta.

Sanat dünyasının kendi içsel, tuhaf ve sinir bozucu oyunlarının içine çekilmesi her zaman kolay olmuştur. Ancak bu durum sinemada pek yer bulmamıştır. **Östlund** erkeklik hayalleriyle güçlü bir biçimde dalga geçtiği *Turist* (Force

Majeure, 2014) filminin ardından, *Kare*'de çağdaş sanat dünyasını ve onun içeriksiz ilişkilerinin filmin arka planını oluşturduğu ve aslında ne yaparlarsa yapsınlar bir türlü benmerkezci doğalarının ötesine geçemeyen orta-üst sınıfı ve onların toplumun diğer katmanlarıyla ilişkilerindeki yarıkları, sinema üzerinden kurduğu kışkırtıcı bir dille eleştirmiştir.

Östlund bu arka plan üzerinden modern toplumun samimiyetsiz ahlaki dünyasına da ışık tutar. Böylece steril ve tümüyle kendi içinde bir dünyada yaşayan ve aslında mevcut batılı insan ilişkilerinin kendine özgü boş vermişliği de deşifre edilmiş olur. Işıklarla çevrelenmiş bir karenin müzenin önüne konulurken görkemli bir heykelin yok edilmesini ve ardında verdiği röportajda güncel sanat tanımının belirlenemezliğine ilişkin diyalog ve gazetecinin buna ilişkin bir fikrinin olmaması gibi sahnelerle, daha filmin başında modern sanat eseri ve tanımına ilişkin çarpıcı bir eleştiri ve bu sanat eserinin alıcısı olan modern insanın fikirsizliği de ince bir biçimde eleştirilmekte, nihayetinde bu sanat çevresinde öbeklenmiş modern batı insanının bencilliğiyle eleştiri toplumsal bir boyuta da taşınmaktadır.

Bu ayrıcalıklı sınıfın her anlamda kusursuz örnek imajı ise çağdaş sanat müzesinin küratörü olan Christian üzerinden sunulmuştur. Ancak Christian'ın *Kare*'yle vaat ettiği herkesin eşit statüde olması, yine kendisinin temsil ettiği bencil ve hoşgörüsüz bu grup tarafından bunun ne kadar mümkün olduğu çelişkisini kendi içinde taşımaktadır.

Östlund temelde batı toplumunun diğer tüm sorunsallarını modern sanat ve onun alıcısı bu ayrıcalıklı sınıfın samimiyetsizliği üzerinden anlatmaya çalışır; ancak bu birçok konunun içinden geçme kaygısı, çok parçalı ve bazen birbirinden bağımsız sekanslar arasında gezinmesi filmin dilinin bazen çok basitleşmesine neden olmuştur. Bu kesik skeçler, izleyiciyi, film tam da anlatımda final yaratacakken yeniden bir başka bölüme odaklamaya zorlaması açısından izlenebilirliği biraz zorlamakta ve filmi kesintisiz bir anlatımdan alıkoymaktadır.

Aslında deşifre edilmek istenen şey, toplumun tüm katmanlarına yayılmış bir çılgınlık ve izolasyon halidir. Bir yandan sanatı oldukça marjinal bir yere konumlandırırken, diğer yandan bu sanat ürünlerinin kitlelere ulaşması için popüler pazarlama araçlarının kullanılması ve hala takipçilerine ahlaki bir söz söyleme derdi bir komediye dönüşür. İzleyenler de aslında bu komedinin bir parçasıdır. Bunun en net örneği, müzenin içine eşit şekilde öbeklenen çakıl taşlarının temizlik görevlisi tarafından elektrikli süpürgeyle çekilmesiyle

bozulması ve çözüm olarak süpürge den taşların alınıp gelişigüzel yeniden öbeklere konulmasıdır. Sanata ilgi duyacak kadar varlıklı olmak estetik bir bakış açısı için yeterli değildir.

(Kaynaklar: consequenceofsound.net, filmloverss.com, cinerituel.com, gaiadergi.com)

Değişim: “İsveç Demokrasisinin Karanlık Yüzü”

Oldukça farklı ve başka şeyleri çağrıştıran bir başlığı olsa da, İskandinavya'nın kuzeyinde ren geyiği yetiştiren yerli bir halk olan Sami halkı üzerinde uygulanan ırkçı ayrımcılığı, hatta şehrli İsveçlilere göre daha az gelişmiş olduklarının ölçüsü olarak kafa taslarının ölçüldüğü ırkçı aşağılamaları konu alan ***Değişim*** (*Sami Blood*, **Amanda Kernell**, 2016), kendisi de bir Sami olan yönetmen **Amanda Kernell**'in dünyaca neredeyse hiç bilinmeyen bu topluma yönelik tarihsel ve antropolojik ilgisiyle, oldukça ilgi çekici bir çağdaş İsveç sineması örneği olarak değerlendirilebilir.

Norveç, İsveç ve diğer İskandinav ülkelerinde yaşanan etnik ayrımcılık ve sistematik kültürel baskının uygulandığı Sami halkının öyküsünü anlatan bir çalışmaya daha öncesinde pek rastlamak mümkün değildir. Rus yönetmen **Aleksandr Rogozhkin**'in ***Guguk*** (*The Cuckoo*, 2002) adlı filmi, bu hikayenin küçük bir bölümünü, II. Dünya Savaşı'nın sonunda birbirine karşı olan üç kişiden oluşan bir öyküyle ele almıştır. Filmde kocası silah altına alındığından bu yana dört yıldır yalnız yaşayan bir Sami kadını **Anni** ve onun farklı görüşlerde olduğu düşünülerek askeri mahkemeye çıkarılacakken bombalanan araçtan kurtardığı bir

Rus asker, ayrıca Nazi üniforması giydirilmiş ve kayalara zincirlenmiş bir Finli askerin zincirlerinden kurtulup yardım istemek için aynı eve gelmesiyle oluşan tesadüfi birlikteliğine odaklanılır. Ancak film bu birliktelik esnasında oluşan kültürel ve dilsel farklılıkların yarattığı çatışmayı anlatmak dışında Samilerin uğradığı ayrımcılığa ilişkin derinlemesine bir farkındalık yaratmaktan oldukça uzaktır.

Değişim'in daha başında Nazilerin aynı dönemde uyguladıkları “bilimsel” ırkçılığın bir yansıması olarak, kızların ırklar arasındaki farklılıkları belgelemek için onur kırıcı bir biçimde çıplak olarak fotoğraflandığını görürüz. Film bizi ardı ardına o dönemde uygulanan diğer çarpıcı ayrımcı uygulamalarla yüzleştirir; hatta fiziksel şiddetle. Tüm bunların ortasında bunları kabullenemeyen **Elle-Marja** karakteriyle karşılaşırız ve filmin dili bu aşamadan sonra artık bu karakter üzerinden ayrımcılığın yarattığı savrulmaları, köksüzlük ve bunun yarattığı öfke duygularına odaklanarak yalnızca yalın bir ırkçılık vurgusundan psikolojik bir derinliğe doğru yön değiştirir.

Bu baskı altında, **Elle-Marja** büyük umutlarla, Laponya'dan iyi bir eğitim alıp “*Gerçek Bir İsveçli*” olmak için -ancak nereye gitmesi gerektiğini de çok bilmeden- Stockholm'e yakın bir kent olan Uppsala'ya kaçar. Burada da benzer birçok güçlüklerle karşılaşacaktır; ancak tüm bu güçlükler onun yeni bir yaşama başlama kararlılığını engelleyemeyecektir.

Bu aşamada artık **Elle-Marja**'nın bu yolculuğunda yaşadığı ayrımcılık ve bir kadının ilk aşkı, bu aşkın yine aynı ayrımcılıktan beslenen önyargılarla bir düş kırıklığına dönüşme süreçlerini birbiri içine geçirerek öyküsel bir dile dönüşür. Bu, filmin başarısı olarak değerlendirilebilir. Ancak filmin sonunda **Elle-Marja**'nın kendini uzun süre kandıramayacağı ve bunun psikolojik maliyetinin neler olabileceğini **Njenna**'nın cenaze töreninde görürüz. Acı ve sevecenlik gibi duygular arasında çok dengeli bir biçimde gidip gelmesi filmi izleyici için çekici kılan en önemli unsurlardan biridir. Aynı zamanda özellikle günümüzün giderek artan yabancı düşmanı sosyo-politik ikliminde, kültürel kimlik ve yerli geleneklerin hakim olan toplumsal normlara uydurulma çabalarının hala toplumsal yıkımlar yaratan savaflara dönüşüyor olduğu gerçeğinin unutulmaması açısından iyi bir bellek yoklama aracı olarak kurgulanmış olması ve egemen olanın özellikle kadın bedeni üzerinden iktidarını meşrulaştırması temaları, filmin bu kadar yerel bir konuyu evrensel bir noktaya taşımasını sağlamıştır.

(Kaynaklar: rogerebert.com, indiewire.com, washingtonpost.com)

Ejderha Dövmeli Kız: “Bir Mitin Sonu: Kendi Çocukları İdeal İsveç’e Karşı”

Ejderha Dövmeli Kız (*The Girl With Dragon Tattoo*, **Niels Arden Oplev**, 2009), öyküsünün ideal İsveç fikrini yerle bir eden şaşırtıcı farklılığının yanında, ilginç bir kahraman tiplemesine de sahiptir. Lisbeth Salander (**Noomi Rapace**) adında, pirsingli ve dövmeli vücudu ile ince, küçük, sert, zarar görmüş, dahi bir bilgisayar korsanı, 24 yaşında goth bir kız. **Rapace**’ın baştan sona aynı güçle canlandığı karakter, 40 yaşında kaybolan bir kadını araştırdığı davanın içinde kendi duygusal gereksinimlerini de karşılamaya çabalamaktadır. Bu davada kadına yönelik şiddet, kendi istismara uğramış geçmişiyle onu yüzleştiren bir intikam duygusuyla yeniden ortaya çıkacaktır.

Lisbeth İsveçli zengin bir iş adamına iftira attığı gerekçesiyle hapis cezasına çarptırılan ve hapse girmek için altı ay süresi olan Mikael Blomkvist (**Michael Nyqvist**) ile birlikte başrolü paylaşır. **Mikael** uzak bir adada kasvetli bir malikanede oturan ve yeğeni **Harriet**’in kayboluşunu anlatan Henrik Vanger (**Sven-Bertil Taube**) adlı yaşlı bir milyarder tarafından işe alınır. Adanın ana karayla bağlantısının kesildiği bir gün ortadan kaybolmuştur ve bir daha kendisinden haber alınamamıştır. **Vanger**’e göre katil, nefret ettiği büyük ve aç gözlü ailesinin bir üyesi olmalıdır. Ardından savaş sırasında üç kardeşin Nazi sempaticanı olduğunu öğreniriz.

Çok iyi kurgulanmış, izleyicinin dikkatini her dakika canlı tutan bir kurgu ve süregiden etkin bir gerilim içeren şüpheliler listesi art arda sıralanır; böylece filmin uzun süresine rağmen keyifli bir aksiyon ve gerilim birlikteliği sağlanmıştır.

Yönetmen cinsel şiddet, tecavüz ve saldırı içeren sahneleri bir sömürü aracı olarak kullanmamıştır. Ayrıca filme egemen olan feminist bakış, karakterlerin iyi / kötü ya da diğerlerini belirleyen ve sınıflandıran bir ağırlıkta sunulmamıştır.

Film özellikle teması açısından oldukça yıkıcı bir yoruma sahiptir. İsveç refah devletine yönelik, bilinenin aksine hem kişisel hem de siyasal yolsuzluklar, kadınların mağdur olduğu, saldırıya uğradığı ve metalaştırıldığı sert, baskıcı ve eril bir misoginist toplum sunumu dikkat çekicidir. Orijinal adına uygun bir çeviri olmasa da -ki dayandığı kitabın adı *Kadınlardan Nefret Eden Erkekler*'dir- filmin tam anlamıyla bu başlığa uygun bir biçimde bürokrasi ve parasal gücü elinde bulunduran erkek egemen sadist görüntüsünü sürekli pekiştirmesi de biraz aşırı bir yorum olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda cinsel mağdurların kendi intikamlarını almaları konusunda izleyiciden beklentisi açısından oldukça belirsiz bir yerde durmaktadır. Aynı zamanda kadına şiddet teması çevresinde diğer tüm toplumsal kötülüklerin dışavurumu bazen komik düzeyde ele alınmış ve klişe durmaktadır.

(Kaynaklar: themovieblog.com, rogerebert.com)